

необхідності удосконалення шляхів підвищення її ефективності. У сучасних умовах, які характеризуються відкритістю українського суспільства і відмовою від односторонніх ідеологічних підходів до процесів, які відбуваються, з'явилися об'єктивні можливості для вивчення і використання всього позитивного, що було накопичене в юридичній науці та кримінальному законодавстві зарубіжних країн. Також важливим є використання позитивного досвіду, накопиченого історією Українського кримінального законодавства.

Література:

1. Рощина І. Громадська думка як фактор ефективності норм кримінального права у запобіганні злочинності / І. Рощина // Право України. – 2005. – № 2. – С. 52-55.
2. Закон України „Про міліцію” : від 20 грудня 1990 р. № 565-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – ст.ст. 12-15-1.
3. Уголовный кодекс штата Пенсильвания. – В кн.: Соединенные Штаты Америки: Конституция и законодательные акты. – Пер. с англ. – М., 1993. – 1260 с.
4. Лащук Н.Р. Про поняття „засоби необхідної оборони, які діють (спрацьовують) автономно” / Н.Р. Лащук // Науковий вісник Львівського університету внутрішніх справ. – 2007. – Вип. 3. – С. 351-356.

УДК 343.236.1

Дякур М. Д.

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права і криміналістики
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

**ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ЗАКІНЧЕНОГО ТА
НЕЗАКІНЧЕНОГО ЗАМАХУ НА ЗЛОЧИН**

В статті досліджується поняття та сутність закінченого та незакінченого замаху на злочин. Поділ замаху на закінчений та незакінчений має значення при призначенні покарання за

вчинене діяння та вирішенні питань, пов'язаних з добровільною відмовою від доведення злочину до кінця.

Ключові слова: незакінчений злочин, замах на злочин, закінчений замах, незакінчений замах.

В статье исследуется понятие и сущность оконченного и неоконченного покушения на преступление. Деление покушения на оконченное и неоконченное имеет значение при назначении наказания за содеянное и решении вопросов, связанных с добровольным отказом от доведения преступления до конца.

Ключевые слова: неоконченное преступление, покушение на преступление, оконченное покушение, неоконченное покушение.

In article examines the concept and essence of finished and unfinished attempt to commit a crime. Separation of attempted and completed unfinished matter in sentencing for acts and matters related to the voluntary waiver of proof of the crime to the end.

Key words: incomplete crime, attempt to commit a crime, attempt ended, unfinished attempt.

Постановка проблеми. Проблема замаху на злочин належить до найбільш актуальних у кримінальному праві, слідчій та судовій практиці, оскільки від її розв'язання залежить визначення кола злочинних дій, їх правильна кваліфікація та призначення покарання за вчинення замаху на злочин.

В Кримінальному Кодексі України 2001 року (далі – КК України) вперше визначено замах на злочин видом незакінченого злочину, законодавчо закріплено види замаху на злочин і передбачено спеціальні засади призначення покарання за незакінчений злочин і за замах, зокрема. У зв'язку з цим велике практичне і теоретичне значення має поділ замаху на закінчений і незакінчений, оскільки такий поділ, перш за все, демонструє різний обсяг виконаних особою злочинних дій, які спрямовані на вчинення злочину, ступінь реалізації умислу особи, а також впливає на ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння. Актуальність дослідження зумовлена наявністю спірних питань на практиці і в науці кримінального

права, які пов'язані з проблемами кримінально-правової кваліфікації та відповідальності за закінчений та незакінчений замах на злочин.

Аналіз дослідження даної проблеми. Питання про види замаху на злочин привертало увагу багатьох вчених криміналістів. Суттєвий внесок у розробку проблеми зробили О.А. Герцензон, М.Д. Дурманов, В.Д. Іванов, Н.Ф. Кузнецова, А.П. Козлов, В.А. Клименко, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, Г.В. Назаренко, А.А. Піонтковський, М.П. Редін, А.І. Сітнікова, М.С. Таганцев, І.С. Тишкевич, В.П. Тихий, М.Д. Шаргородський, А.В. Шевчук та інші. Підняті нами питання неоднозначно вирішуються в науковій літературі та в судовій практиці, у зв'язку з чим спробуємо розглянути різні точки зору на вказані проблеми, а також запропонувати власне бачення їх вирішення.

Мета даної статті полягає в дослідженні поняття та сутності закінченого та незакінченого замаху на злочин за Кримінальним кодексом України.

Виклад основного матеріалу. Замах на злочин поділяється законодавцем на закінчений (ч. 2 ст. 15 КК України) і незакінчений (ч. 3 ст. 15 КК України) за суб'єктивним критерієм, тобто за ставленням винного до вчинених ним дій, за власним уявленням про ступінь його діяння у вчиненні злочину.

Відповідно до ч. 2 ст. 15 КК України „замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала всі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі” [4, с. 9].

При закінченому замаху особа виконує всі дії, які об'єктивно повинні призвести до закінченого злочину. Вчиняючи такі дії, особа усвідомлює, що їх виконання призведе до настання наслідків, яких особа бажає і на досягнення яких спрямовує свою діяльність. Саме тому, виконавши конкретні дії, суб'єкт вважає їх достатніми для досягнення бажаного наслідку, оскільки при закономірному розвитку злочинних подій вони повинні призвести до закінченого злочину. Однак, незважаючи на це, через різноманітні причини, які не залежать від волі особи, злочин не доводиться до кінця [3, с. 47].

З об'єктивної сторони закінчений замах характеризується повним виконанням дії чи бездіяльності для вчинення

закінченого злочину. Закінчений замах з суб'єктивної сторони характеризується тим, що особа вчинила діяння, які вважала необхідними для досягнення злочинного результату, але через причини, які не залежали від її волі цей результат не настав.

Саме тому закінчений замах – це вид замаху, при якому чітко виражені його ознаки і відрізняє від закінченого злочину лише однією, але найбільш суттєвою ознакою – відсутність шкідливого наслідку. Отже, відсутність бажаного для злочинця наслідку відрізняє закінчений замах від закінченого злочину. При цьому для закінченого замаху необхідна відсутність саме того наслідку, який передбачений кримінальним законом для закінченого злочину. Наприклад, при замаху на вбивство особа заподіює потерпілому тяжкі тілесні ушкодження. Хоча заподіяння тяжких тілесних ушкоджень охоплюються ознаками закінченого злочину, передбаченого ст. 121 КК України, вчинене винним, діяння не може бути визнане закінченим злочином. Адже, особа намагалася (мала умисел) вчинити вбивство і спрямувала свою діяльність на досягнення саме цієї мети, а не заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Тому, виділення закінченого замаху ґрунтується на наявності суттєвих ознак об'єктивної сторони у процесі виконання злочину, які характерні тільки для цього виду замаху.

У деяких злочинах у відповідності з характером дій неможливий закінчений замах, хоча може мати місце готування і незакінчений замах. Це положення в першу чергу стосується такого злочину, як крадіжка, тобто таємне викрадення чужого майна, який передбачений ст. 185 КК України. В коментарі до даної статті зазначено, що „крадіжка визнається закінченою з моменту протиправного вилучення майна, коли винна особа отримала реальну можливість розпорядитися чи користуватися ним. Визначення того, чи мала особа можливість розпорядитися чи користуватися викраденим майном, вирішується у кожному конкретному випадку з урахуванням характеру майна, місця, з якого воно було вилучено та інших обставин, які дають змогу констатувати факт розпорядження, користування майном на власний розсуд” [5, с. 94].

Неможливий також закінчений замах і на розбій (напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством,

небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або погрозою застосування такого насильства), передбачений статтею 187 КК України. Адже розбій – усічений склад злочину і вважається закінченим з моменту нападу, поєднаного із застосуванням або погрозою застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого, незалежно від того, чи заволоділа винна особа чужим майном [9, с. 464].

На думку В. Ф. Кириченка, саме поняття закінченого замаху пов'язане із помилкою. При цьому він пише „при закінченому замаху особа помиляється, вважаючи, що вона вчинила всі необхідні дії для вчинення злочину. Ненастання наслідків свідчить про те, що не все зроблено або не були враховані обставини, які перешкоджають настанню суспільно-небезпечних наслідків під час вчинення злочину, а тому, особа помилилася, вважаючи, що зроблене все необхідне” [2, с. 91]. Обґрунтовуючи дане положення, В. Ф. Кириченко наводить конкретні випадки: злочинець вчиняє підпал, але дощ гасить полум'я; злочинець дає отруту, але завдяки своєчасній медичній допомозі смерть особи не настає. Як правильно, на нашу думку, стверджують Г. Злобін і В. Кудрявцев, у наведених випадках немає помилки винного, адже особа в конкретних умовах вчинила все необхідне для вчинення злочину, але наслідки не настали через причини, які виникли після вчинення діяння, і особа не могла їх передбачити. Адже, В. Ф. Кириченко не враховує значення різноманітних випадкових обставин, моментів, втручання інших сил тощо. Том, погоджуємося з позицією М. Д. Дурманова, що тільки в окремих випадках замах на злочин може бути пов'язаний із помилкою особи [1, с. 150].

На нашу думку, закінчений замах на злочин має місце тоді, коли особа виконала дії, які утворюють об'єктивну сторону злочину і які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але наслідки не настали через причини, які не залежали від її волі.

На відміну від закінченого замаху, незакінчений замах характеризується тим, що особа, з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця (ч. 3 ст. 15 КК України) [4, с. 9]. Наприклад: злодій був затриманий як тільки проник у житло,

або при нападі з метою вбивства з рук винного була вибита зброя [7, с. 73]. У наведених випадках винна особа не вчиняє всіх бажаних дій, які необхідні для закінчення злочину, хоча вона усвідомлює, що ще не повністю вчинила все те, що необхідне для закінчення злочину.

Незакінчений замах характеризується тим, що розпочавши виконання діяння, яке безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, особа не доводить свою злочинну діяльність до кінця. Це зумовлено тим, що виконанню до кінця всіх злочинних дій, перешкоджають певні обставини, і особа не встигає або не може їх вчинити через причини, які не залежать від її волі. Такими причинами можуть бути, наприклад, затримання в момент вчинення злочину, зіткнення з перешкодами, які особа не в силі перебороти тощо [12, с. 92].

При незакінченому замаху йдеться про вимушене зупинення злочинної діяльності, а не про добровільну відмову від вчинення злочину, оскільки причини припинення злочину не залежали від волі винного [10, с. 155].

З об'єктивної сторони незакінчений замах характеризується тим, що особа не встигає вчинити весь обсяг злочинних дій (бездіяльності), які призводять до закінченого злочину і які особа бажає вчинити. З суб'єктивної сторони незакінчений замах характеризується тим, що особа не вчиняє всі дії, які вона вважала необхідними для доведення злочину до кінця.

Отже незакінчений замах має місце у випадку, коли особа через причини, які не залежали від її волі не виконала всі дії, які утворюють об'єктивну сторону злочину і які вважала необхідними для доведення злочину до кінця.

На думку окремих учених, незавершеність діяльності особи при незакінченому замаху може бути викликана: 1) добровільною відмовою особи; 2) зовнішніми обставинами, які перешкодили суб'єкту реалізувати свої злочинні наміри і які змусили особу припинити свою злочинну діяльність; 3) помилкою особи відносно предмета чи засобів посягання [6, с. 391]. Проте дана позиція дещо суперечлива, оскільки, поперше, добровільна відмова від злочинної діяльності можлива

не тільки при незакінченому замаху, але й при закінченому також; по-друге, наявність причин (обставин), які не залежать від волі особи і через які злочин не доводиться до кінця, впливає із самого поняття замаху на злочин і є характерним як для закінченого, так і незакінченого замаху на злочин; по-третє, помилка особи відносно предмета чи засобів у всіх випадках утворює окремий вид замаху – непридатний замах на злочин.

Усе вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що закінчений замах при рівних умовах є, як правило, більш небезпечним ніж незакінчений замах. Підвищена небезпека самої дії при закінченому замаху полягає в тому, що вона могла спричинити настання злочинного наслідку в результаті вчинених дій, якщо б цьому не перешкодили причини, які не залежать від волі особи. Також закінчений замах у більшості випадків супроводжується спричиненням інших шкідливих наслідків, які не включені в об'єктивну сторону даного злочину і нерідко можуть бути тяжкими. Так, при замаху на вбивство шляхом нанесення вогнепальних чи ножових поранень, введення в організм отрути, можуть бути заподіяні тяжкі тілесні ушкодження, тривалий розлад здоров'я потерпілого. Підвищена небезпека суб'єкта, який вчиняє закінчений замах, полягає в тому, що він, не зупиняючись ні перед якими причинами, які перешкоджають вчиненню злочину, наполегливо намагається вчинити злочин, який передбачений Особливою частиною КК України.

Аналіз закінченого і незакінченого замаху свідчить про те, що зазначені поняття характеризують єдиний процес розвитку умисного злочину, а саме: безпосередню спрямованість дій на вчинення закінченого злочину. Різниця між ними полягає лише в обсязі виконаних дій, які спрямовані на досягнення конкретного результату. Але в обох випадках – як при закінченому, так і при незакінченому замаху, – через причини, які не залежать від волі особи, шкідливі наслідки не настають.

Загальною родовою ознакою двох видів замаху є безпосередня спрямованість дій на вчинення злочину, оскільки вона за відсутності перешкоджаючих обставин могла утворити склад закінченого злочину. Різниця лише в тому, що при

закінченому замаху такі дії виконуються повністю, а при незакінченому – частково.

Необхідно також зазначити, що питання щодо можливості добровільної відмови при замаху на злочин вирішуються диференційовано, тобто в залежності від виду замаху. Можливість добровільної відмови при незакінченому замаху (якщо особа не виконала всіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця), не викликає ніяких сумнівів і визнається всіма вченими [11, с. 52]. Формою добровільної відмови в даному випадку буде утримання від подальших дій, які безпосередньо спрямовані на вчинення злочину.

Питання щодо можливості добровільної відмови при закінченому замаху, тобто після того, коли виконані всі дії, які особа вважала необхідними для вчинення злочину, не отримало однозначного вирішення. Деякі вчені заперечують можливість добровільної відмови при закінченому замаху на злочин, мотивуючи це тим, що добровільна відмова “виражається в тому, що суб’єкт за власною волею припиняє вчинення злочинної дії”. А при закінченому замаху неможливо простим припиненням дій відмовитися від злочину, оскільки все, що залежало від суб’єкта злочину, все, що він вважав за необхідне для досягнення злочинного наслідку, ним уже вчинено [8, с. 68].

Однак, добровільна відмова можлива і при закінченому замаху на злочин, але тільки у тих випадках, коли особа ще контролює подальший перебіг подій, коли вона ще може не допустити настання закінченого злочину. В даному випадку розвиток причинного зв’язку, який викликаний діями особи, ще не закінчився, злочинний результат не настав, у зв’язку з чим винний своїми діями ще може перешкодити закінченню злочину.

Висновки. За умови рівності всіх інших обставин закінчений замах зазвичай розглядається як більш суспільно небезпечне діяння, ніж незакінчений, що має знаходити своє відображення при призначенні винному покарання. Поділ замаху на закінчений і незакінчений має значення для вирішення питань, пов’язаних з добровільною відмовою від доведення злочину до кінця. Для наявності добровільної відмови при закінченому замаху необхідні такі умови: по-

перше, форма відмови при закінченому замаху на злочин може бути тільки активною; по-друге, відмова можлива лише до того часу, коли суб'єкт може контролювати подальший розвиток об'єктивної сторони злочину; по-третє, активні дії особи припиняють подальший розвиток об'єктивної сторони, забезпечуючи недоведення злочину до кінця.

Література:

1. Дурманов Н.Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву / Дурманов Н.Д. – М., 1955. – 212 с.
2. Кириченко В.Ф. Значение ошибки по советскому уголовному праву / Кириченко В.Ф. – М., 1951. – 198 с.
3. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. Заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. четверте, допов. – Х.: ТОВ „Одіссей”, 2008. – 1208 с.
4. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. станом на 20 лист. 2012 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 216 с.
5. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: навчальний посібник / за заг. ред. В.М. Стратова. – К.: Істина, 2007. – 400 с.
6. Кузнецова Н.Ф. Ответственность за приготовление и покушение по советскому уголовному праву / Кузнецова Н.Ф. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1958. – 204 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2012. – 1316 с.
8. Панько К.А. Добровольный отказ от преступления по советскому уголовному праву / Панько К.А. – Воронеж, 1972. – 243 с.
9. Паше-Озерский Н.Н. К вопросу о покушении на преступление / Паше-Озерский Н.Н. // ВСЮ. – 1924. – №1. – С. 51-54.
10. Редин М. Преступления по степени их завершенности: монография / М. Редин. – М.: Издательство „Юрлитинформ”, 2006. – 200 с.
11. Селезнев М. Неоконченное преступление и добровольный отказ / М. Селезнев // Российская юстиция. – 1997. – №11. – С. 20-21.
12. Тихий В. Замах на злочин (коментар статті 15 Кримінального кодексу України) / В.П. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. – №4. – С. 91-94.